

مهدی عبداللهی

مدیر گروه اقتصاد

چند روز گذشته فیلم کوتاهی از سخنان رضا باقری اصل، سرپرست مرکز تحول دیجیتال و فناوری اطلاعات سازمان برنامه و بودجه منتشر شد که وی مدعی بود سامانه نان ۲۵ همت برای دولت هزینه داشته و به هیچ دردی نمی‌خورد! گرچه وی بعد از صفحه توییتری خود توضیح داد که این رقم کمک دولت به ناوایان بوده نه هزینه طرح هوشمندسازی، اما موضوع نان و طرح هوشمندسازی همچنان در صدر اخبار قرار دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد موضوع آن‌طور که برخی رسانه‌ها و افراد نقل کردند، صحت ندارد. واقعیت این است که دولت حسن روحانی از سال ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۰ قیمت آرد یارانه‌ای را ثابت نگه می‌دارد. در دولت سیزدهم نیز کابینه جلوی تعدیل قیمت را در سال ۱۴۰۱ و همزمان با حذف ارز ۴۲۰۰ تومانی می‌گیرد. درنهایت وزارت اقتصاد بنا به دلایلی که در ادامه گفته می‌شود، با مشارکت دیگر دستگاه‌ها، طرح هوشمندسازی آرد و نان را کلید می‌زند.
آمارها نشان می‌دهد این طرح جایگزین اصلاحات قیمتی نیست، همچنین گرچه برخی از نانوالی‌ها (عمدتا در تهران) درحال حاضر تخلفاتی همچون گران‌فروشی، کم‌فروشی، کاهش وزن چانه و فروش اجباری نان (نان کنج‌جی)، نالیکس اضافی و… دارند، اما طرح هوشمندسازی دستاورد‌های چشمگیری در جلوگیری از خروج آرد از چرخه توزیع رسمی دولتی داشته و حذف آن در شرایط فعلی که دولت قصد آزادسازی قیمت آرد را ندارد، اقدامی در حمایت از رانت‌خواران آرد یارانه‌ای است. توجه داشته باشیم براساس صورت مالی شرکت بازرگانی دولت ایران، دولت در سال گذشته گندم را ۱۵۶ همت خریداری کرده و به قیمت ۳۲ همت به صنف و صنعت فروخته و ۱۲۵ همت یارانه داده است. با این ارقام یارانه، حذف طرح هوشمندسازی بدون اصلاحات قیمتی، تصمیم خطرناکی است.

سهم نان از هزینه خانوار زیر یک درصد

اعطای حجم زیاد یارانه باعث شده سهم نان از هزینه‌های پردرآمد‌ها به طور چشمگیری کاهش یابد. آنچنان‌که در جدول زیر آمده، براساس داده‌های هزینه- درآمد مرکز آمار ایران، طی سال ۱۴۰۱ سهم نان از سبد هزینه‌های خانوار شهری به طور میانگین معادل ۱٫۲ درصد از کل هزینه‌های خانوار شهری را تشکیل می‌دهد. این مقدار در دهک یک (کم‌درآمدترین) حدود ۳٫۳ درصد، در دهک‌های دوم تا چهارم حدود ۲ درصد، در دهک پنجم ۱٫۵ درصد و در دهک‌های ششم، هفتم و هشتم ۱ تا ۱٫۳ درصد و درنهایت در دهک‌های نهم و دهم به ترتیب عدد ناچیز ۰٫۸ درصد و نیم درصد بوده است. با افزایش نرخ دستمزدها و عدم اصلاح قیمت آرد، در سال ۱۴۰۲ سهم نان از هزینه‌های خانوار شهری به زیر یک درصد (دقیقا ۰٫۸۴ درصد) رسیده است. این میزان برای دهک اول و دوم حدود ۲٫۳ و ۱٫۶ درصد، برای دهک‌های سوم تا ششم حدود یک درصد، برای دهک هفتم ۰٫۹، دهک هشتم ۰٫۸۱، دهک نهم ۰٫۶۴ و برای دهک دهم ۰٫۳۶ درصد بوده است. پس در مناطق شهری، در چهار دهک سهم نان از سبد هزینه‌ای خانوار زیر یک درصد است.

در مناطق روستایی کشور نیز طی سال ۱۴۰۲ سهم نان از هزینه کل دهک‌ها ۱٫۵ درصد، برای دهک اول ۳٫۷ درصد، دهک دوم تا چهارم ۲٫۶ تا ۲٫۲ درصد، دهک ششم، هفتم، هشتم و نهم به ترتیب ۱٫۸ درصد، ۱٫۵، ۱٫۴ و ۱٫۲ درصد است. همچنین برای دهک دهم روستایی نیز ۰٫۸ درصد بوده است.

۹۶ درصد قیمت آرد ناوایان یارانه است

زمانی که دولت شهید سیدابراهیم رئیسی بر سر کار آمد، در کنار ارز ۴۲۰۰ تومانی، بنزین و حامل‌های انرژی (و عدم اصلاح قیمت‌های نسبی آب و برق)، دولت جدید میراث‌دار عدم اصلاح قیمت آرد یارانه‌ای نیز بود. براساس آمار، قیمت گندم یارانه‌ای نوع یک ناوایان ۶۶۵ تومان، گندم یارانه‌ای نوع دو ۹۰۰ تومان، قیمت آرد یارانه‌ای نوع یک ۸۲۰ و نوع دو ۱۱۸۰ تومان، از سال ۱۳۹۳ تاکنون بدون تغییر مانده است. به عبارتی، از سال ۱۳۹۳ تاکنون تغییرات قیمت نان در کشور فقط به دلیل تغییرات قیمت انرژی، هزینه نیروی انسانی و اجاره محل نانوالی و تجهیزات بوده است. مسئولان دولت رئیسی می‌گویند در دولت گذشته برخی مدیران برخلاف شواهد آمار ی قابل اتکا در هزینه تمام‌شده آرد، سال‌ها اجازه ندادند تا نرخ آرد یارانه‌ای متناسب با رشد قیمت خرید تضمینی گندم به صورت سالانه و تدریجی تعدیل شود. ل‌ذا شکاف‌های قیمتی غیرقابل دفاعی در قیمت نسبی آرد یارانه‌ای (قیمت نان نسبت به گندم) ایجاد شده است. نگاهی به آمارها نیز نشان می‌دهد در سال ۱۳۹۳ (آخرین به‌روزرسانی قیمت آرد) یارانه آرد ۴۲ درصد بوده است. به عبارتی، ۵۸ درصد از قیمت تمام شده گندم خرید تضمینی را مردم و ۴۲ درصد را دولت می‌پردازت. این میزان تا سال ۱۴۰۰ به ۸۷ درصد رسیده است. با سر کار آمدن دولت شهید رئیسی، دولت جدید با چالش‌های زیادی مواجه بود. یکی از آنها مسئله ارز ۴۲۰۰ تومانی بود. دولت در انتهای اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۱ شکل تخصیص یارانه کالاهای اساسی را تغییر و نرخ ارز این کالاها را از ۴۲۰۰ تومان به نرخ نیما رساند. در کنار ارز ۴۲۰۰، دولت با یک موضوع بسیار مهم به نام «نان» نیز مواجه بود. آمارها نشان می‌دهد در سال ۱۴۰۱ قیمت آرد یارانه‌ای نانوالی‌ها

طرح هوشمندسازی آرد و نان موجب ۷۵ همت صرفه‌جویی شده است، ماجرای هزینه ۲۵ هزار میلیاردی چیست؟

آدرس غلط به نفع رانت‌خواران آرد

به قیمت خرید تضمینی گندم حدود ۶ درصد بوده است. به عبارتی، ۹۴ درصد قیمت آرد ناوایان در آن سال، یارانه دولتی است. در سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ سهم یارانه نان از قیمت تمام‌شده گندم حدود ۹۶ درصد بوده است.

قیمت آرد از ۱۳۹۳ اصلاح نشده است

آنطور که آمارها نشان می‌دهد از سال ۱۳۸۹ تاکنون ۳ بار قیمت آرد اصلاح شده است. بار اول در سال ۱۳۸۹ است که قیمت آرد پس از آزادسازی به کیلویی ۳۶۰ تومان رسید. این مقدار در سال ۱۳۹۱ به ۴۶۵ تومان رسیده. در سال ۱۳۹۲ ثابت بوده و در سال ۱۳۹۴ به ۶۶۵ تومان می‌رسد. اما دولت روحانی به رغم اینکه مشکلات و چالش‌های کشور کمتر از امروز بوده، برجام نیز امضا شده بود و انتظارات تومری کاهش یی بود، دست به اصلاح قیمت آرد نمی‌زند. این وضعیت تا سال ۱۴۰۱ پابرجاست.

سامانه هوشمندسازی از کجا آمد؟

در اردیبهشت سال ۱۴۰۱ دولت شهید رئیسی قیمت آرد صنف را از ۲۷۰۰ تومان به ۱۲ هزار تومان رساند. با این حال ایده‌های مختلف اصلاح قیمت آرد نانوالی‌ها در دولت رد شد. با توجه به حجم سنگین یارانه‌های این بخش، همچنین ورود تعداد ۶ تا ۱۰ میلیون نفر اتباع افغانستانی به کشور پس از سقوط دولت قانونی افغانستان و همچنین جنگ روسیه-اوکراین (در اسفند ۱۴۰۰)، درمجموع چند راهکار پیش روی دولت سیزدهم بود.

انتخاب اول این بود که همچون دولت روحانی که از سال ۱۳۹۳ موضوع آرد یارانه‌ای را به حال خود رها کرد، دولت سیزدهم نیز بدون تغییر این مسیر را ادامه دهد. راهکار دوم اینکه همانند سایر کالا‌های اساسی که در اردیبهشت ۱۴۰۱ مدل تخصیص یارانه آن‌ها تغییر کرد، در موضوع نان نیز دولت با «آزادسازی قیمت»، این یارانه را به صورت نقدی به مردم بپردازد. راهکار سوم، سهمیه‌بندی نان بود. درنهایت هم دولت با این استدلال که حذف یارانه نان و رساندن قیمت آن به قیمت تمام‌شده (بنج تا شش برابر قیمت) انتظارات تومری جدیدی را در کشور تزیقی می‌کند و سهمیه‌بندی نان یارانه‌ای نیز نمی‌تواند راهکار مناسبی باشد؛ راهکار چهارم را انتخاب کرد.

با انتخاب راهکار چهارم، جرقه اولیه طرح فعلی هوشمندسازی یارانه آرد و نان زده شد. آن‌طور که مسئولان طرح هوشمندسازی بارها به آن اشاره کرده‌اند، در اوایل کار دولت سیزدهم یک صورت‌مسئله جدی روی کالا‌های اساسی وجود داشت. از یک طرف مجلس پیگیر اصلاح یارانه‌ها بود، از طرف دیگر با شروع جنگ اوکراین نگرانی‌ها از تأمین کالاهای اساسی مصافف بود. در موضوع سایر کالا‌های اساسی گفته شد رویکرد دولت و مجلس این بود که ارز ترجیحی حذف شود و جبران آن به شکل کالایرگی برای مردم اتفاق افتد. چون در آن زمان زیرساخت‌های اجرایی این طرح فراهم نشده بود، دولت درنهایت به مجلس گفت روی کالا‌های اساسی به‌جز نان و دارو استراتژی حذف ارز ترجیحی را پیاده کرده و جبران آن نقدی خواهد بود تا زمانی که زیرساخت‌های کالایرگ فراهم شود. گفته می‌شود در این بین، نان و دارو به دلیل حساسیت‌ها از سوی رئیس‌جمهور از فرایند آزادسازی قیمت‌ها خارج شد و مقرر شد با الگوهای متفاوتی یارانه آن‌ها مدنظر شود.

برهین اساس درحالی‌که بسیاری از کارشناسان حل این چالش را در گروی آزادسازی قیمت آرد یارانه‌ای و جبران آن با پرداخت‌های نقدی می‌دانستند اما دولت جمع‌بندی دیگری داشت و درنهایت طرح هوشمندسازی یارانه آرد و نان، برای کاهش انحرافات مصارف آرد یارانه‌ای طراحی و اجرا شد. بر همین اساس با جلب نظر رئیس‌جمهور مقرر شد اصلاحات حوزه نان بدون افزایش قیمت آرد یارانه‌ای و بدون سهمیه‌بندی نان مبتنی‌بر زیرساخت شبکه پرداخت کشور اجرا شود. در اواخر اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۱ طرح هوشمندسازی نان در استان زنجان آغاز شد. مجریان طرح می‌گویند مسئله اول طرح خلأ داده‌ای و عدم شفافیت در روند زنجیره آرد و نان کشور بود، یعنی هیچ داده‌ای از تبدیل آرد به نان در کشور و اطمینان از عدم انحراف مصارف آرد یارانه‌ای وجود نداشت. در اینجا دولت این برنامه و ایده را مطرح کرد که اگر بتوان ظرفیت کارتنخون‌های هوشمند را به‌کار گرفت و از کارتنخون‌ها به‌عنوان یک زیرساخت پرداخت جدید در کلیه نانوالی‌های کشور (حدود ۷ هزار نانوالی) استفاده کرد، ضعف داده‌ای مذکور مرتفع خواهد شد.

۲۵ همت هزینه سامانه واقعی است؟

پس از انتشار گسترده ادعای رضا باقری اصل، سرپرست مرکز تحول دیجیتال و فناوری اطلاعات سازمان برنامه‌وبودجه درخصوص هزینه ۲۵ همتی سامانه هوشمندسازی آرد و نان، رسانه‌ها حمله گسترده‌ای به این طرح داشتند. اقتصاددانان نیز به طور خیلی خلاصه گفتند «هیچ طرح جایگزینی برای اصلاحات قیمتی وجود نداشت و همه طرح‌های غیرقیمتی محکوم به شکستند». استدلال اقتصاددانان کاملا درست است اما درخصوص موضوع آرد و نان، ملاحظات سیاسی و امنیتی وجود دارد که کار را به طراحی سامانه هوشمندسازی آرد و نان کشانده است. پس از انتشار گسترده سخنان رضا باقری اصل در رسانه‌ها، مسئولان طرح هوشمندسازی این ادعا را کذب دانستند. رضا باقری اصل نیز در رشته‌توییت‌هایی به برداشت اشتباه خود از هزینه‌های طرح اشاره داشت و نوشت: «پیرو انتشار بخشی از جلسه مرکز پژوهش‌های مجلس در خصوص

احکام هوشمندسازی و سامانه، نقد من به اینکه باید رویکرد یکپارچه داشته باشیم و حل اساسی مسائل جاری کشور سامانه‌درمانی نشود، دو مثال از مثال‌های ذکرشده موجب ابهام، سوءتفاهم و بعضاً سوء استفاده شد که توضیح می‌دهم. درخصوص سامانه نان، ۲۵ همت درواقع جریان افزایش هزینه تولید ناوانا بوده و دولت تأمین منابع را پذیرفته تا افزایش هزینه نان به مردم منتقل نشود. سامانه بدون استفاده از بودجه دولت توسعه داده شده اما در پیشخوان نانوالی‌ها با کم‌فروشی و گران‌فروشی این هدف نقض شده است. درکل این اختلاف نظر در شیوه پرداخت یارانه و پرداخت به ذی نفع‌نهایی با پرداخت در زنجیره وجود دارد. اما مشکل این است گاهی سامانه‌ها مشکلات را به اینه‌ها و می‌گذارند ولی اساسی حل نمی‌کنند».
مسئولان طرح هوشمندسازی نیز در توضیحات خود مدعی شدند این طرح هزینه‌جدیدی برای دولت ایجاد نکرده، همچنین جلوی مصرف کاغذ در کارتنخون‌ها (رول) را گرفته، طرح توسط وزارت اقتصاد و بانک سپه طراحی و اجرا شده و هزینه مازادی برای دولت ایجاد نکرده است. درواقع، ۲۵ همتی که ادعا می‌شود کمک‌هزینه دولت به نانوالی‌ها برای عدم افزایش قیمت نان یا افزایش ناچیز آن بوده، ربطی به پروژه هوشمندسازی نداشته و صرفاً کمک پرداختی دولت براساس داده‌های طرح هوشمندسازی محاسبه و پرداخت می‌شود.

۷۵ همت صرفه‌جویی با طرح هوشمندسازی

همانطور که آمارها نشان می‌دهد، قیمت آرد یارانه‌ای از سال ۱۳۹۳ تاکنون بدون تغییر مانده اما در همین مدت قیمت خرید تضمینی گندم از سوی دولت تا سال ۱۴۰۳ حدود ۱۵ برابر شده است. طبیعی است وقتی قیمت خرید تضمینی با رشد فزاینده‌ای روبه‌رو می‌شود و هم‌زمان با آن قیمت گندم یارانه‌ای ثابت می‌ماند، شکاف قیمتی و بار مالی دولت برای پرداخت یارانه به شکل فزاینده‌ای اضافه می‌شود. اما مسئله فقط این نیست. زمانی‌که یک شکاف بسیار بزرگ بین قیمت آرد یارانه‌ای ناوایان و آرد سایر مصارف وجود دارد، خروج بخشی از آرد یارانه‌ای از چرخه عرضه رسمی به سمت مصارف خوراک دام و طیور، مصارف صنعت تولید ماکارونی و رشته و غیره) و حتی قاچاق نیز بسیار محتمل است.

پرواضح است از دیدگاه علم اقتصاد، هیچ جایگزین بلندمدتی برای اصلاح قیمت نسبی کالا‌ها وجود نداشته و همه طرح‌های غیرقیمتی بدون در نظر گرفتن قیمت‌های نسبی محکوم به شکستند. اما واقعیت این است که در ۱۰ سال اخیر بسیاری از موضوعات و ازجمله موضوعاتی همچون بنزین و نان در ایران از موضوعات صرفاً اقتصادی، به موضوعات سیاسی، امنیتی و اجتماعی تبدیل شده‌اند. از یک طرف دولت به اشتباه، برای حمایت از طبقات کم‌درآمد، قیمت‌های نسبی این کالا‌ها را دچار اختلال کرده و به دلیل عدم اصلاح به موقع، حال‌انته‌ها حجم یارانه‌های این کالا‌ها سر به فلک کشیده، بلکه دولت نیز به دلیل رعایت ملاحظات امنیتی، جزئی اصلاح این قیمت را نیز ندارد. براین اساس اگر متصفانه نگاه کنیم، جنس ایده هوشمندسازی طرح آرد و نان گرچه برای تولید داده‌های مورد نیاز گردش این کالادر کشور طراحی شد اما در نبود اراده اصلاح قیمت از سوی دولت، یک ایده قابل‌تقدیر برای کاهش بحران آرد و نان در کشور است. بر این اساس، این ایده را نباید جایگزین اصلاح قیمت دانست، بلکه زمانی‌که وزارت اقتصاد مشاهده کرد دولت نمی‌خواهد قیمت آرد و نان را همچون دولت روحانی که از سال ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۰ اصلاح نکرد، تغییراتی بدهد، مجبور به طراحی این سامانه شد. برخی مدعی‌اند اجرای این طرح باعث شده سیاستگذار اصلاحات را به تأخیر بیندازد. این موضوع صحت ندارد. نمودارهای گزارش حاضر نشان می‌دهد موضوع عدم اصلاح قیمت آرد یارانه‌ای متأسفانه از سال ۱۳۹۳ وجود داشته است. حتی با امضای برجام و کاهش تورم در کشور و کاهش مخاطرات امنیتی و سیاسی نیز دولت حسن روحانی اقدامی برای اصلاح نرخ آرد یارانه‌ای انجام نداده است. در این شرایط اگر وزارت اقتصاد دست روی دست می‌گذاشت و منتظر اصلاح قیمت آرد می‌ماند، با شکاف بیش از ۹۰ درصدی که در قیمت آرد یارانه‌ای و گندم خرید تضمینی وجود داشت، قطعاً خروج آرد یارانه‌ای از سیستم توزیع دولتی به بیش از ۲ تا ۳ میلیون تن در سال می‌رسید که خود این اتفاق، منجر به بحران می‌شد. به احتمال زیاد دولت مجبور می‌شد این مقدار آرد را وارد کند که قیمت تمام‌شده آن برای دولت ۶۰۰ تا ۷۰۰ میلیون دلار می‌شد.

بررسی‌های «فرهختگان» نشان می‌دهد اینکه گفته می‌شود سامانه هوشمندسازی آرد و نان ۲۵ همت هزینه روی دست دولت گذاشته، ادعای کذب ی است. آمارها نشان می‌دهد پس از اجرای این طرح، مصرف آرد یارانه‌ای نانوالی‌های کشور (گندم) ۶۶۵ تومانی و ۹۰۰ تومانی) از ۱۰ میلیون و ۳۵۱ هزار تن در سال ۱۴۰۰ به ۹ میلیون و ۸۳۱ هزار تن در سال ۱۴۰۲ رسیده است. این درحالی است که در این مدت ۵ اتفاق بسیار مهم در کشور رخ داده است.

۱- در این مدت شکاف قیمتی آرد یارانه‌ای و آرد آزاد به ۹۰ تا ۹۶ درصد رسیده است که می‌تواند انگیزه فروش آرد آزاد را ده‌ها برابر کند. ۲- از شهوپر سال ۱۴۰۰ به بعد با سقوط دولت قانونی افغانستان، بین ۱۰ تا ۳ میلیون اتباع افغانستانی وارد کشور شده‌اند که خود منجر به افزایش مصرف آرد به اندازه ۷۰۰ تا ۸۰۰ هزار تن در سال می‌شود. ۳- در اردیبهشت سال ۱۴۰۱ ارز ۴۲۰۰ تومانی نهاده‌های دامی با ارز نیمایی جایگزین شده که خود در تمایل به مصرف نان برای دام مؤثر است. ۴- در اردیبهشت سال ۱۴۰۱ قیمت آرد

رانت‌خواران آرد

صنعتی (ماکارونی و شیرینی و رشته و غیره) از ۲۷۰۰ تومان در هر کیلو به ۱۲ هزار تومان رسید که این موضوع نیز می‌تواند منجر به انحراف آرد یارانه‌ای به سمت مصارف صنعتی و همچنین افزایش مصرف نان (جایگزین) شود. ۵- با افزایش جمعیت کشور، سالانه ۳ درصد به مصارف آرد کشور اضافه می‌شود. طبق آمارهای شرکت بازرگانی دولتی ایران، به رغم این ۵ اتفاق، مصرف آرد یارانه‌ای کشور طی سال ۱۴۰۲ به رقم مصرف سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ برگشته است.

آنطور که مسئولان دولت سیزدهم می‌گویند، طرح هوشمندسازی باعث شده ۷۵ هزار میلیارد تومان صرفه‌جویی در بخش آرد یارانه‌ای صورت گیرد. این ۷۵ همت از کجا می‌آید. باید گفت اگر طرح هوشمندسازی طراحی و اجرانی‌شده، مصرف فزظاری آرد یارانه‌ای کشور به ۵ موردی که گفته شد، می‌توانست حتی به ارقام بالای ۱۱ میلیون تن نیز برسد. گرچه این رقم مصرف واقعی کشور نیست، اما این اتفاق به واسطه خروج آرد از چرخه رسمی می‌توانست رخ دهد. درواقع آردی که مصرف نشده، دستاورد این طرح است.

۲ پیشنهاد برای دولت

پرواضح است دولت نباید شبیه آنچه در سال‌های ۱۳۹۳ تاکنون رخ داده، برای همیشه دست روی دست بگذارد؛ هیچ اصلاحات قیمتی انجام ندهد. توجه داشته باشیم طبق اطلاعات صورت مالی شرکت بازرگانی دولتی ایران، دولت در سال گذشته درحالی گندم یارانه‌ای ۹٫۸ میلیون تنی را حدود ۱۳۰ همت از کشاورزان خریداری کرده که آن را به قیمت ۷ همت یا با ۹۴ درصد یارانه به ناوایان فروخته است. این حجم از یارانه علاوه‌بر اینکه بعضاً منجر به خروج آرد از چرخه رسمی می‌شود، باعث شده دولت نتواند به موقع پول گندم‌کاران را بپردازد؛ چرخه مخربی که می‌تواند با تخریب اقتصاد کشاورزان، انگیزه آنها برای تولید گندم را کم‌کاهش دهد. توجه داشته باشیم که دولت در سال جاری و سال آینده برای پرداخت پول گندم‌کاران از منابع صندوق توسعه ملی یا منابع تبصره ۱۴ استفاده می‌کند که هر دو باید صرف ایجاد زیرساخت‌های بین‌نسلی شوند.

طبیعتاً همه اینها بر شدت ناترازی‌ها در اقتصاد ایران اضافه می‌کند. با همه مواردی که گفته شد، دولت دو راه بیشتر ندارد. با اصلاحاتی انجام ندهد و از منابع صندوق توسعه و تبصره ۱۴ این یارانه را تأمین کند که معلوم نیست تاکی بتواند این اقدام را ادامه بدهد؛ چراکه حجم یارانه نان با افزایش قیمت خرید تضمینی هر سال بزرگ و بزرگ‌تر می‌شود. براین اساس، دو پیشنهاد را می‌توان به دولت داد.

۱- یکی از مشکلات ناوایان که منجر به افزایش قیمت تمام‌شده نان می‌شود هزینه‌های بالای اجاره نانوالی است. این موضوع هم از افزایش قیمت واحدهای تجاری در سال‌های اخیر نشأت گرفته و هم از بالا بودن قیمت مجوزهای نانوالی‌ها، که درنهایت هر دو منجر به افزایش هزینه نانوالی‌ها، غیراقتصادی شدن فعالیت برخی از آنها و افزایش قیمت تمام‌شده نان می‌شود. بر این اساس یکی از پیشنهادها به دولت این است به شکل تدریجی مدل کسب‌وکار ناوایان را متنوع کند. به عبارتی با توجه به اینکه هزینه اجاره واحدهای سنتی نانوالی زیاد است، دولت می‌تواند مقرراتی بگذارد که در داخل شهرها این واحدها به زیرمجموعه یک فروشگاه زنجیره‌ای بزنند یا خود فروشگاه چندمنظوره احداث کنند که با فروش سایر اقلام خوراکی و غیرخوراکی سازگار با عرضه نان (سازگاری بهداشتی)، بتوانند هزینه اجاره واحد تجاری و مجوز نانوالی را از این طریق سرشکن کنند. در این صورت دولت به جای واحدهای سنتی با اشخاص حقوقی یا شرکت‌ها طرف است. حتی درصورت امکان، دولت می‌تواند با واگذاری عرضه اقلام کالایرگی به این واحدها کسب‌وکار ناوایان جذاب‌تر کند. این اقدامات می‌تواند قیمت تمام‌شده نان را کاهش دهد. ۲- اما پیشنهاد دوم نیز این است که دولت برای ساماندهی وضعیت آرد و نان در کشور اصلاحات قیمتی نیز انجام دهد. با توجه به حساسیت‌های سیاسی و امنیتی که دولت‌مدران نسبت به موضوع نان به عنوان قوت غالب در بین کم‌درآمدها و اقشار ضعیف جامعه دارند، می‌توان با زیرساختی که در قالب طرح هوشمندسازی آرد و نان در کشور فراهم شده، امکان فروش نان یارانه‌ای و آزاد را در همه نانوالی‌ها فراهم کرد. به عبارتی، کارتنخون‌های طرح هوشمندسازی این قابلیت را دارند که بتوان نان آزاد و یارانه‌ای به مردم ارائه کرد. به‌طور جزئی‌تر، درحالی‌که نان در دستگاه کارتنخوان یک قیمت برای همه مشتریان عرضه می‌شود اما دولت با تعریف کدهای ملی سرپرستان خانوار می‌تواند زمانی‌که فرد نان را خریداری می‌کند بخشی از قیمت را از حساب مشتری و بخشی را تحت عنوان یارانه از حساب خود (دولت) بپردازد. مزیت طرح این است که قیمت نان واقعی می‌شود و این واقعی شدن قیمت تخلفات احتمالی را به حداقل می‌رساند. همچنین نان به قیمت یارانه‌ای به دست خانوارهای کم‌درآمد و حتی خانوارهای دهک‌های متوسط می‌رسد. دولت می‌تواند در ابتدای طرح، دامنه یارانه را فرفضا از دهک یک (کم‌درآمدترین) تا دهک ششم یا هفتم گسترش دهد و سه یا چهار دهک بالایی نان را به قیمت واقعی خریداری کند. ذکر این نکته ضروری بوده که ممکن است بازمهم برخی ناوایان با قیمت درآمذیابی از یارانه‌های دولت، تخلفاتی داشته باشند که در آن صورت دولت می‌تواند با احتساب میزان مصرف خانوار که با طرح هوشمندسازی قابل محاسبه است یارانه نقدی ویژه نان را (همچون سال ۱۳۸۹) ماهانه به حساب سرپرستان خانوار در دهک‌های حمایتی واریز کند.

